

Klaudia Modrzejewska¹

 <https://orcid.org/0009-0002-2719-9497>

Istota poręczenia majątkowego w procesie karnym

The Essence of Bail in Criminal Procedure

1. Wstęp

Kluczem do zrozumienia istoty procesu karnego jest relacja między sprawiedliwością rozstrzygnięcia a rzetelnością postępowania. Kara ma być wymierzaniem sprawiedliwości sprawcy za popełnione przestępstwo. Każdy może inaczej pojmować sprawiedliwość, lecz w procesie ważne jest sprawiedliwe rozstrzygnięcie. Aby takie było, należy rzetelnie przeprowadzić postępowanie. Istnieje korelacja między rzetelnością i sprawiedliwością procesu. Adresatami rzetelnego procesu są organy procesowe, w postępowaniu przygotowawczym prokurator i policja, zaś w postępowaniu jurysdykcyjnym sąd. Beneficjentami uczciwego postępowania przygotowawczego są podejrzani, pokrzywdzony, przedstawiciel społeczny i osoby, które stronami nie są, ale ich prawa zostały naruszone. W postępowaniu sądowym jest to przede wszystkim oskarżony, aczkolwiek w doktrynie są różne stanowiska odnośnie do zakresu podmiotowego. Niektórzy wskazują również na społeczeństwo jako kolejnego beneficjenta czekającego na ustalenie prawdy i wyciągnięcie konsekwencji².

Wyrazem rzetelnego postępowania karnego jest prawidłowe stosowanie środków zapobiegawczych. Należą one do grupy środków

¹ Klaudia Modrzejewska – studentka kierunku prawo, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu / law student, Faculty of Law and Administration, Adam Mickiewicz University in Poznań. Wkład/Contribution: 100%.
✉ klamod@st.amu.edu.pl

² E. Skrętowicz, *Z problematyki...*, s. 24.

przymusu stosowanych w polskim postępowaniu karnym. Wymuszają określone zachowanie danego podmiotu³. Jednym z ciekawszych środków zapobiegawczych jest poręczenie majątkowe. Od lat budzi zainteresowanie doktryny. Przede wszystkim jest ono uważane za najbardziej dotkliwy nieizolacyjny środek zapobiegawczy⁴. Niewątpliwie poręczenie majątkowe bardzo mocno ingeruje w wolności i prawa obywatelskie, gdyż istotnie ogranicza możliwości dysponowania wartościami majątkowymi przez konkretną osobę.

Składanie wartości majątkowych w zamian za pozostawanie na wolności w ramach toczącego się procesu nie jest niczym nowym. Powyższe rozwiązanie prawne zostało przejęte od zaborców krótko po odzyskaniu przez Polskę niepodległości⁵. Przepisy dotyczące poręczenia znalazły się w Kodeksie postępowania karnego z 1928 r.⁶, aczkolwiek instytucja poręczenia majątkowego w znanym nam obecnie kształcie pojawiła się dopiero w Kodeksie postępowania karnego z 1969 r.⁷ Powstała wskutek połączenia dwóch instytucji – kaucji i poręczenia pieniężnego⁸. W Kodeksie postępowania karnego z 1997 r.⁹ jedynie powtórzono brzmienie uprzednio obowiązujących regulacji.

Poręczenie majątkowe jest jednym z najbardziej kontrowersyjnych nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Jako główne problemy związane z tą instytucją uznaje się brak wymaganych przez ustawę elementów postanowienia o zastosowaniu poręczenia majątkowego, brak możliwości przesłuchania w charakterze świadka osoby poręczającej oraz istotne rozbieżności zachodzące między praktyką organów procesowych a poglądami środowiska prawniczego¹⁰.

W niniejszym artykule szczegółowej analizie poddam ten nieizolacyjny środek zapobiegawczy. Celem pracy jest ukazanie istoty i roli

³ S. Waltoś, *Proces...*, s. 423.

⁴ D. Drązewicz, *Charakterystyka...*, s. 511.

⁵ W. Daszkiewicz, K. Paluszyńska-Daszkiewicz, *Proces...*, s. 35.

⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 19 marca 1928 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 1928, nr 33, poz. 313.

⁷ Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 96.

⁸ F. Prusak, *Nieizolacyjne...*, 1977, s. 59.

⁹ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 2024, poz. 37, dalej: Kodeks postępowania karnego, k.p.k.

¹⁰ P. Karlik, *Stosowanie...*, s. 352.

poręczenia majątkowego w polskim systemie prawnym. Odpowiem również na pytanie, czy poręczenie majątkowe spełnia funkcję gwarancji prawidłowego toku postępowania.

2. Środki zapobiegawcze w procesie karnym

Celem środków zapobiegawczych nie jest odpowiedzialność karna. Warto podkreślić, że nie można ich traktować jako kary. Poręczenie majątkowe pełni funkcję ochronną i prewencyjną, a nie represyjną¹¹.

Środki zapobiegawcze mają na celu zapewnienie prawidłowego przebiegu procesu karnego przez zapobieżenie uchylaniu się oskarżonego od wymiaru sprawiedliwości oraz zapobieżenie jego działalności zmierzającej do wprowadzenia bezprawnych zmian w dowodach. Zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania jest podstawowym celem procesowym. Natomiast celem pozaprocesowym – prewencyjnym jest zapobieżenie nowemu, ciężkiemu przestępstwu, jakie może popełnić oskarżony¹².

Ocena zasadności korzystania ze środków zapobiegawczych jest dokonywana przez organ prowadzący postępowanie¹³. Należy podkreślić, że środki zapobiegawcze stosuje się nie dla wygody organów postępowania oraz nie dla sprawniejszego przeprowadzenia czynności procesowych. Stosowanie środków zapobiegawczych musi być uzasadnione koniecznością procesową. Wprowadzane są tylko wówczas, gdy wystąpią ustawowe przesłanki z uwagi na to, że charakteryzują się znaczną ingerencją w prawa i wolności jednostki¹⁴.

W myśl art. 251 § 1 k.p.k. środki zapobiegawcze stosuje się na mocy postanowienia. Należy w nim określić osobę, zarzucany czyn, jego kwalifikację prawną oraz podstawę prawną zastosowania środka. Duże znaczenie ma uzasadnienie postanowienia o zastosowaniu środka zapobiegawczego.

Celem lepszego zrozumienia istoty poręczenia majątkowego warto spojrzeć na całą problematykę szerzej, w kontekście wszystkich środków zapobiegawczych.

¹¹ J. Skorupka, *Środki...*, s. 630.

¹² R. Koper, *Środki...*, s. 442.

¹³ Prokurator w postępowaniu przygotowawczym, sąd w postępowaniu sądowym.

¹⁴ P. Karlik, *Środki...*, s. 368.

Katalog środków zapobiegawczych jest zamknięty:

- a) tymczasowe aresztowanie,
- b) poręczenie majątkowe, społeczne, osoby godnej zaufania,
- c) dozór Policji,
- d) nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,
- e) nakazy i zakazy związane z charakterem przestępstwa,
- f) zakaz opuszczania kraju¹⁵.

Powyższe środki zapobiegawcze można zasadniczo podzielić na dwie grupy: izolacyjne i nieizolacyjne. Stopień przymusu jest zróżnicowany, co ma umożliwić odpowiednie dobranie środka do indywidualnej sytuacji. Jednak zdaniem części przedstawicieli doktryny katalog środków zapobiegawczych jest zbyt wąski¹⁶.

W mojej opinii katalog środków zapobiegawczych nie odpowiada dobrze współczesnym potrzebom. Istnieją możliwości rozszerzenia, przykładowo poprzez dodanie środków wykorzystujących najnowsze rozwiązania technologiczne. Użycie nowych technologii w tym aspekcie wydaje się trafne. Pozwoliłoby to na realizację celu środków zapobiegawczych przy jednoczesnym mniej dotkliwym ograniczeniu praw jednostki.

3. Istota poręczenia majątkowego

Poręczenie majątkowe polega na złożeniu określonej wartości majątkowej w postaci sumy pieniężnej, papierów wartościowych, zastawu lub hipoteki jako gwarancji, że podejrzany nie będzie utrudniał postępowania¹⁷.

Część doktryny uznaje, iż istotą poręczenia jest zawarcie umowy między osobą składającą poręczenie a właściwym organem procesowym. Według F. Prusaka treścią zobowiązania poręczyciela jest zapewnienie dyspozycyjności podejrzanego i zarazem stosowności jego działań w trakcie procesu. Z kolei zaś organ procesowy zobowiązuje się do niestosowania surowszego środka zapobiegawczego (albo po prostu tymczasowego aresztowania) w stosunku do podejrzanego¹⁸. Tę koncepcję uzupełnił A. Bulsiewicz, zauważając, że poniekąd takie rozumienie

¹⁵ K. Eichstaedt, *Środki...*, s. 867.

¹⁶ J. Jasiński, *Areszt...*, s. 193 i n.; B. Wiraszka-Bereza, *Środki...*, s. 4 i n.

¹⁷ P. Karlik, *Poręczenia...*, s. 808.

¹⁸ F. Prusak, *Nieizolacyjne...*, 1978, s. 71.

wywodzi się z procesu niemieckiego¹⁹, zaś S. Waltoś uznawał, że umowa zawierana przez oskarżonego z organem procesowym w ramach poręczenia majątkowego jest przykładem porozumień procesowych²⁰. Obecnie pogląd, iż poręczenie majątkowe jest swoistą umową, dominuje w procesie karnym²¹.

Ryszard Andrzej Stefański jednoznacznie sprzeciwia się pojmowaniu poręczenia majątkowego jako umowy. Neguje, że w tym przypadku następuje równość stron i wskazuje, że ostateczną decyzję podejmuje właściwy organ procesowy. Uznaje on również, że istotą poręczenia majątkowego jest tak naprawdę gwarancja majątkowa, która zapewnia odpowiednią postawę oskarżonego w procesie²². Ten pogląd popiera również K. Marszał, który rozumie poręczenie majątkowe jako złożenie rękojmi w wartościach majątkowych²³.

W mojej opinii istotę tego niez izolacyjnego środka zapobiegawczego oddaje gwarancyjny charakter poręczenia majątkowego. Relacje procesowe się nie zmieniają, lecz jedynie inaczej jest oceniana postawa oskarżonego. Konsekwencje nieodpowiedniego zachowania również stają się dotkliwsze, gdyż istnieje możliwość utraty określonych wartości majątkowych.

Dopuszczalność stosowania poręczenia majątkowego jest uzależniona od spełnienia przesłanek ogólnych, jak i przynajmniej jednej z przesłanek szczególnych. Przesłanki ogólne są określone w art. 249 § 1 k.p.k. i odnoszą się do wszystkich środków zapobiegawczych. Pierwszą z nich jest przesłanka celowościowa. Oznacza, że środki zapobiegawcze mają zapobiec zakłóceniu postępowania karnego przez podejrzanego/oskarżonego. Priorytetem jest przede wszystkim zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania, jak i w wyjątkowych sytuacjach zapobiegnięcie popełnieniu przez oskarżonego nowego przestępstwa²⁴. Drugą z przesłanek ogólnych jest zaś przesłanka dowodowa. Ustawa ogranicza zastosowanie środków zapobiegawczych tylko do tych przypadków, gdy uprzednio zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo

¹⁹ A. Bulsiewicz, *Poręczenie...*, s. 19.

²⁰ S. Waltoś, *Proces...*, s. 440.

²¹ D. Tarnowska, *Poręczenie...*, s. 6; C.P. Klak, w: *Proces...*, s. 200.

²² R.A. Stefański, *Środki...*, 1998, s. 118.

²³ K. Marszał, w: *Proces...*, s. 373.

²⁴ K. Eichstaedt, *Środki...*, s. 868.

popęnienia przestępstwa przez oskarżonego. W orzecznictwie słusznie wskazuje się, że nie chodzi o pewność co do tego, że podejrzany dopuścił się zarzucanych mu czynów, lecz o duże prawdopodobieństwo²⁵. Duże prawdopodobieństwo nie jest równoznaczne z udowodnieniem, ale jest takim stopniem prawdopodobieństwa, który graniczy z pewnością²⁶.

Artykuł 258 § 1–3 k.p.k. określa przesłanki szczególne stosowania wszystkich środków zapobiegawczych o charakterze izolacyjnym, jak i nieizolacyjnym. Pierwszą przesłanką szczególną o charakterze *stricte* procesowym jest uzasadniona obawa ucieczki lub ukrycia się oskarżonego, zwłaszcza wtedy, gdy nie można ustalić jego tożsamości albo gdy nie ma on w kraju stałego miejsca pobytu²⁷. Ta obawa ucieczki lub ukrycia się musi być realna, co oznacza, że wskazują na to zgromadzone w konkretnej sprawie dowody²⁸. W tym miejscu należy zauważyć, że choć zagrożenie surową karą zwiększa prawdopodobieństwo ucieczki oskarżonego, to samo w sobie nie stanowi dostatecznej podstawy do przyjęcia, że obawa taka rzeczywiście zachodzi i nie uzasadnia zastosowania środka zapobiegawczego²⁹.

Kolejną przesłanką szczególną o charakterze procesowym jest uzasadniona obawa, że oskarżony będzie nakłaniał do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień albo w inny bezprawny sposób utrudniał postępowanie karne. Obawa również musi być w takim przypadku realna i powinna wynikać ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego. Mianem matactwa określa się zachowanie oskarżonego, ale i osób trzecich, którzy działają na polecenie oskarżonego albo w porozumieniu z nim. Musi to być takie zachowanie, które wykracza poza granice prawa do obrony przysługującego oskarżonemu. Matactwem nie są jednak dopasowywanie przyjętej przez oskarżonego linii obrony oraz modyfikacje przebiegu zdarzeń³⁰.

Poręczenie majątkowe jest środkiem samodzielnym, niezależnym od innych środków zapobiegawczych. Może być stosowane łącznie z innymi środkami nieizolacyjnymi, nie można natomiast łączyć go

²⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z 8 października 2020 r., III KZ 62/20.

²⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego z 1 grudnia 2003 r., WZ 62/03; postanowienie Sądu Najwyższego z 11 marca 2008 r., WZ 13/08.

²⁷ K. Eichstaedt, *Środki...*, s. 868.

²⁸ R.A. Stefański, *Środki...*, 1998, s. 46.

²⁹ K. Dudka, *Środki...*, 2023, s. 526.

³⁰ K. Eichstaedt, *Środki...*, s. 869.

z tymczasowym aresztowaniem³¹. Jest to pewna alternatywa dla tymczasowego aresztowania. Duże znaczenie ma tutaj art. 257 § 2 k.p.k., na mocy którego sąd, stosując tymczasowe aresztowanie, może zastrzec, że środek ten ulegnie zmianie z chwilą złożenia, nie później niż w wyznaczonym terminie, określonego poręczenia majątkowego³². Niespełnienie warunku powoduje, że tymczasowy areszt staje się bezwarunkowy. Warto podkreślić, że nie oznacza to, iż środki te mogą być stosowane równolegle, a jedynie jest możliwość równoczesnego wydania postanowienia o zastosowaniu poręczenia majątkowego i tymczasowego aresztowania. Zamiana izolacyjnego środka zapobiegawczego na poręczenie majątkowe jest możliwa tylko przy wystąpieniu przesłanek do zastosowania tymczasowego aresztowania³³. Ta zamiana następuje „pod warunkiem”. Warunek ten jest zdarzeniem przyszłym i niepewnym. Zatem nastąpi „o ile”, a nie „kiedy” zostanie złożone poręczenie majątkowe. Mając na względzie powyższe, określa się je mianem tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania. Powyższa reguła stanowi przejaw zasady minimalizacji środków zapobiegawczych³⁴.

Poręczenie majątkowe stosuje sąd, a w postępowaniu przygotowawczym także prokurator. W postanowieniu o zastosowaniu poręczenia należy określić wysokość, rodzaj, termin dokonania wpłaty, a także osobę, która ma złożyć przedmiot poręczenia³⁵. Wysokość poręczenia powinna odpowiadać możliwościom finansowym podejrzanego lub osoby je składającej oraz wysokości wyrządzonej szkody. Powinna również uwzględniać charakter przestępstwa. Jest to niewątpliwie kluczowy element każdego poręczenia majątkowego, gdyż to właśnie jego wysokość decyduje o efektywności i surowości tego nieizolacyjnego środka zapobiegawczego. Celem jest odstraszenie przed utrudnianiem postępowania³⁶.

Rodzaj poręczenia majątkowego również powinien być dostosowany do możliwości osoby udzielającej poręczenia. Zwykle poręczenie jest składane w postaci pieniędzy wpłacanych na konto sum depozytowych organu procesowego. Poręczający nie traci prawa własności w stosunku

³¹ K. Dudka, *Środki...*, 2024, s. 406.

³² K. Dudka, *Środki...*, 2023, s. 527.

³³ J. Izydorczyk, *Stosowanie...*, s. 220.

³⁴ A. Antoniak-Drożdż, *Zasada...*, s. 113.

³⁵ Art. 266 k.p.k.

³⁶ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 14 czerwca 2012 r., II AKz 258/12; postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 23 grudnia 2014 r., II AKz 797/14.

do przedmiotu poręczenia, lecz zostaje pozbawiony możliwości rozporządzania nim³⁷. Przedmiotem poręczenia są zatem prawa majątkowe. Przedmiotem poręczenia mogą być pieniądze, papiery wartościowe, hipoteka lub zastaw³⁸. Pod określeniem „pieniądz” rozumie się pieniądz polski czy też obcy, ale i międzynarodowe jednostki rozliczeniowe. Warto podkreślić, że poręczyciel majątkowy będący obywatelem polskim ma możliwość złożenia poręczenia w pieniądzu obcym³⁹. Z kolei papierem wartościowym jest dokument stwierdzający istnienie wierzytelności⁴⁰. Z tego względu przedmiotem poręczenia majątkowego może być każdy papier wartościowy emitowany w Polsce lub za granicą. Przedmiotem poręczenia może być również hipoteka obejmująca nieruchomości, użytkowanie wieczyste, własnościowe spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego, spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego, prawo do domu jednorodzinnego w spółdzielni mieszkaniowej, wierzytelność zabezpieczona hipoteką, a nawet hipoteka morska. Niedopuszczalne jest jednak ustanowienie poręczenia majątkowego w ramach hipoteki na nieruchomości będącej przedmiotem współwłasności łącznej, gdy jeden ze współwłaścicieli się temu sprzeciwia⁴¹. Przedmiotem poręczenia majątkowego może być również zastaw. Jest to ograniczone prawo rzeczowe dotyczące rzeczy ruchomych oraz praw zbywalnych⁴². W przypadku ustanowienia zastawu jako przedmiotu poręczenia chodzi o obciążenie rzeczy ruchomej prawem w celu zabezpieczenia wierzytelności albo złożenie jej do depozytu sądowego⁴³.

Istotny jest termin do złożenia poręczenia majątkowego. Powinien stwarzać realne szanse na zebranie określonej wartości majątkowej, zaś z drugiej strony, co najważniejsze, powinien zabezpieczać prawidłowy przebieg postępowania⁴⁴. Zbyt krótki termin przyczyni się do iluzorycznego charakteru konkretnego postanowienia o zastosowaniu poręczenia majątkowego. Z kolei zbyt długi termin wpłynie na osłabienie charakteru gwarancyjnego tego nieizolacyjnego środka zapobiegawczego⁴⁵.

³⁷ P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 143.

³⁸ R.A. Stefański, *Środki...*, 1998, s. 119.

³⁹ Uchwała Sądu Najwyższego z 15 maja 1997 r., I KZP 9/97.

⁴⁰ Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska, *Zobowiązania...*, s. 362.

⁴¹ K. Dudka, *Środki...*, 2023, s. 526.

⁴² J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 300.

⁴³ K. Dudka, *Środki...*, 2023, s. 526.

⁴⁴ R.A. Stefański, *Środki...*, 2003, s. 154.

⁴⁵ P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 165.

Skuteczność poręczenia majątkowego zależy od samego momentu jego przyjęcia. Jest to czynność procesowa, z której spisuje się protokół. Należy też zweryfikować, czy wszystkie warunki wskazane w postanowieniu zostały spełnione. Organ procesowy może odmówić przyjęcia poręczenia w przypadku niespełnienia zapisów postanowienia. Na decyzję o odmowie przyjęcia przedmiotu poręczenia przysługuje zażalenie na zasadach ogólnych⁴⁶. W ramach czynności przyjęcia poręczenia majątkowego ma miejsce pouczenie osoby wpłacającej o podstawach orzeczenia przepadku. Tym samym osoba wpłacająca poręczenie zostaje obciążona negatywnymi konsekwencjami niestawienia podejrzanego bądź utrudniania postępowania. Składający poręczenie jest również informowany o warunkach cofnięcia poręczenia majątkowego. Ma to miejsce wówczas, gdy inna osoba złoży poręczenie, a także gdy nastąpi zmiana środka zapobiegawczego albo organ odstąpi od jego stosowania⁴⁷.

Poręczenie może złożyć sam podejrzany albo inna osoba. Możliwość złożenia poręczenia majątkowego przez inną osobę wynika z tego, że podejrzany jest zwykle zatrzymany i nie może złożyć przedmiotu poręczenia. W praktyce najczęściej poręczenie wpłacają członkowie rodziny. Organ procesowy powinien mieć na uwadze relacje podejrzanego z osobą wpłacającą poręczenie, aby uniknąć sytuacji, w których np. członkowie zorganizowanych grup przestępczych udzielają sobie nawzajem poręczeń⁴⁸.

Nowelizacja z 20 kwietnia 2021 r.⁴⁹ wprowadziła zastrzeżenie odnośnie do pochodzenia przedmiotu poręczenia, który nie może pochodzić z przysporzenia na rzecz oskarżonego lub innej osoby składającej poręczenie. Organ może odmówić przyjęcia poręczenia w przypadku niemożności wykazania źródła pochodzenia środków. Ciężar wykazania spoczywa na osobie poręczającej. Tym samym spenalizowano organizowanie lub przeprowadzenie zbiórek na uiszczenie poręczenia⁵⁰. W doktrynie wskazuje się, że takie rozwiązanie działa zdecydowanie na niekorzyść instytucji poręczenia, ponieważ bardzo często dochodzi

⁴⁶ J. Skorupka, *Środki...*, s. 563.

⁴⁷ P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 89.

⁴⁸ P. Karlik, *Środki...*, s. 383.

⁴⁹ Ustawa z 20 kwietnia 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2023, poz. 1023.

⁵⁰ Art. 57 § 1 ustawy z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, Dz.U. 2023, poz. 2119.

do poszukiwania środków na poręczenie wśród najbliższej rodziny⁵¹. Z tego względu można określić wspomnianą nowelizację swoistą rewolucją w zakresie funkcjonowania poręczenia majątkowego.

Konsekwencją powyższego wykluczenia środków majątkowych, co do których nie można wykazać źródła pochodzenia jako przedmiotu poręczenia, może być zwiększenie liczby osób tymczasowo aresztowanych. Wskazana sytuacja będzie generować zwiększone koszty postępowania karnego w postaci większych wydatków na służbę więziennictwa. Co więcej, taka regulacja uniemożliwi podejrzanym osiąganie dochodów z tytułu działalności gospodarczej czy też pracy. To z kolei doprowadzi do zmniejszenia się zdolności skazanych do zapłaty zasądzonej grzywny czy też do naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem⁵². Skutkiem nowelizacji może być również obniżenie się efektywności tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania, gdyż prokurator może mieć wpływ na wykonanie postanowienia o uchyleniu tymczasowego aresztowania w razie wpłacenia poręczenia majątkowego⁵³. Chodzi tutaj o możliwość wydania decyzji o odmowie przyjęcia środków pieniężnych pochodzących z przysporzenia.

W ten sposób radykalnie zmieniono dotychczasowy standard składania poręczeń majątkowych. W doktrynie owe zmiany budzą kontrowersje. Krytycy tego rozwiązania podkreślają, że poręczenie majątkowe jest tylko i wyłącznie środkiem zapobiegawczym. Jego zastosowanie nie ma wpływu na końcowe rozstrzygnięcie sądu. Poręczenie majątkowe nie przełamuje zasady domniemania niewinności. Co prawda środki zapobiegawcze stosuje się w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, a także w celu zapobieżenia popełnieniu przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa. Zatem zebrane dowody wskazują z dużym prawdopodobieństwem, że oskarżony popełnił przestępstwo. Jednak mimo to obowiązuje zasada domniemania niewinności⁵⁴.

Jeśli celem prawodawcy w ramach nowelizacji przepisu prawnego było wyeliminowanie niepożądanego zjawiska – zbiórek publicznych, podczas których osoby niezwiązane z oskarżonym wpłacają środki pieniężne, to powinno się go sformułować w sposób zdecydowanie

⁵¹ *Obserwacje...*

⁵² J. Kluza, *Poręczenie...*, s. 27.

⁵³ K. Łyczewski, *Przepis...*, s. 111.

⁵⁴ *Obserwacje...*

odmienny. W mojej ocenie największym problemem znowelizowanego przepisu jest to, że nie pozostawia on organowi przyjmującemu poręczenie żadnej swobody oceny. Lepszym rozwiązaniem byłoby, gdyby to organ odbierający poręczenie mógł swobodnie dokonywać oceny, czy przyjąć środki pieniężne pochodzące z przysporzenia.

Zgodnie z art. 267 k.p.k. osobę składającą poręczenie majątkowe zawiadamia się o każdorazowym wezwaniu oskarżonego do stawienia, aby mogła wpłynąć na jego zachowanie⁵⁵. Poręczający jest gwarantem prawidłowego zachowania oskarżonego, gdyż w jego interesie leży zapewnienie udziału oskarżonego w czynnościach, do których został wezwany. Przepis ten określa obowiązki organu procesowego w stosunku do poręczającego, którym nie jest oskarżony. W takiej sytuacji to poręczający ma realną możliwość kontroli, czy oskarżony wypełnia swoje obowiązki procesowe, jak i reagowania w przypadkach podejmowania przez oskarżonego działań mających na celu bezprawne utrudnianie postępowania. Służy więc przede wszystkim ochronie interesu poręczającego⁵⁶.

Istotnym elementem środka zapobiegawczego w postaci poręczenia majątkowego jest właśnie możliwość przepadku wartości pieniężnych. Obawa przed utratą środków ma skłaniać do wypełniania obowiązków procesowych. W razie utrudniania postępowania przez podejrzanego lub oskarżonego ustawa przewiduje przepadek przedmiotu poręczenia lub ściągnięcie sumy poręczenia majątkowego⁵⁷.

Przepadek poręczenia majątkowego orzeka sąd. W postępowaniu przygotowawczym na wniosek prokuratora, a w postępowaniu sądowym z urzędu. Przepadek może dotyczyć całości wartości lub części, co zależy od stopnia i rodzaju naruszenia obowiązków. Gdy dochodzi do częściowego orzeczenia przepadku, należy dodatkowo zastosować inny środek zapobiegawczy o charakterze nieizolacyjnym⁵⁸. Powszechnie uważa się, że z tego rozwiązania można skorzystać wtedy, gdy orzeczenie częściowego przepadku lub ściągnięcia wartości majątkowej jest połączone z zastosowaniem jeszcze innego środka zapobiegawczego (z wyłączeniem tymczasowego aresztowania). Trzeba jednocześnie uwzględnić wymogi

⁵⁵ J. Karaźniewicz, *Środki...*, s. 655.

⁵⁶ A. Bulsiewicz, *Poręczenie...*, s. 38.

⁵⁷ Art. 268 k.p.k.

⁵⁸ J. Karaźniewicz, *Środki...*, s. 655.

z art. 258 § 4 k.p.k., by przede wszystkim zabezpieczyć prawidłowy tok postępowania karnego.

Orzeczenie przepadku lub ściągnięcie sumy poręczenia następuje obligatoryjnie lub fakultatywnie. Jest to obligatoryjne w przypadku ucieczki lub ukrycia się oskarżonego. Natomiast fakultatywny przepadek ma miejsce w razie innego bezprawnego utrudniania postępowania. Ulegające przepadkowi przedmioty poręczenia lub ściągnięte sumy poręczenia przekazuje się lub przelewa na rzecz Skarbu Państwa. Na postanowienie w przedmiocie przepadku przysługuje zażalenie, które może złożyć prokurator, oskarżony oraz poręczający, gdy decyzja dotyczy bezpośrednio ich interesów⁵⁹.

Poręczenie majątkowe ustaje wówczas, gdy dojdzie do zmiany środka zapobiegawczego na inny, jego uchylenia lub prawomocnego zakończenia postępowania. Należy zwrócić wpłacającemu wartości złożone tytułem poręczenia. W razie skazania oskarżonego na karę grzywny kwota poręczenia może zostać automatycznie zaliczona na poczet kary, jeżeli poręczenie zostało złożone przez oskarżonego z jego środków⁶⁰.

4. Czy poręczenie majątkowe spełnia funkcję gwarancji prawidłowego toku postępowania?

Istotą poręczenia majątkowego jest to, że w określonych przypadkach może zostać uchylone, zmienione lub cofnięte albo może ulec przepadkowi. Organ procesowy jest zobligowany do każdorazowego informowania osoby poręczającej o wezwaniu oskarżonego do stawiennictwa. Powyższy przepis oddziałuje na oskarżonego w sposób dyscyplinujący, ale również chroni poręczyciela przed możliwością orzeczenia przepadku. Ma to pozytywny wpływ na zapewnienie prawidłowego toku postępowania⁶¹.

Obligatoryjny przepadek uregulowany w art. 268 k.p.k. również dyscyplinuje zarówno oskarżonego, jak i samego poręczyciela, co w konsekwencji zapewnia skuteczność tego środka zapobiegawczego. Przy przyjęciu poręczenia osoba poręczająca jest informowana o treści stawianego zarzutu, obowiązkach wynikających z poręczenia i skutkach ich

⁵⁹ S. Waltoś, *Proces...*, s. 460.

⁶⁰ R. Koper, *Środki...*, s. 457.

⁶¹ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 14 maja 1996 r., II AKz 387/96.

niedotrzymania. Poręczający jest zobowiązany powiadomić niezwłocznie sąd lub prokuratora o poczynaniach oskarżonego zmierzających do uchylenia się od stawienictwa bądź bezprawnego utrudniania postępowania. Powiadomienie leży w interesie zarówno osoby poręczającej, jak i wymiaru sprawiedliwości.

Stosowanie poręczenia majątkowego w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania nie budzi żadnych kontrowersji. Osiągnięcie tego celu wzmacnia możliwy przepadek wartości majątkowych. Jest to jeden z najistotniejszych elementów konstrukcyjnych poręczenia majątkowego. Potwierdzają to również liczne badania ankietowe przeprowadzane przez specjalistów z zakresu postępowania karnego⁶². Na zadane przez P. Karlika pytanie „czy według Pani/Pana poręczenie majątkowe skutecznie zabezpiecza tok procesu karnego?“, aż 87% pytanych udzieliło pozytywnej odpowiedzi. Część respondentów ze środowiska sędziowskiego oraz prokuratorskiego dostrzega pewne problemy związane z funkcjonowaniem tej instytucji. W konsekwencji wpłynęło to na pewien sceptycyzm wyrażany w udzielanych odpowiedziach. Ostatecznie jednak zdecydowana większość respondentów jest zdania, że poręczenie majątkowe realizuje swój podstawowy cel⁶³. Jednocześnie jest to też sygnał, że poręczenie majątkowe może być jeszcze skuteczniejsze.

Warto przeanalizować słabe punkty tego nieizolacyjnego środka zapobiegawczego. Według respondentów badania do największych trudności związanych ze stosowaniem poręczenia zalicza się przede wszystkim nieterminowe wpłaty albo wręcz ich brak. Problemy pojawiają się już na samym etapie ustalenia stanu majątkowego oskarżonego. Jest to nadmiernie utrudnione, a często wręcz okazuje się, że oskarżony nie posiada żadnego majątku⁶⁴.

Z przeprowadzonych przez P. Karlika badań wynika również, że najczęściej poręczenie majątkowe stosuje się w połączeniu z dozorem Policji i zakazem opuszczania kraju. Dopiero później korzysta się z poręczenia majątkowego jako samodzielnego nieizolacyjnego środka zapobiegawczego. Duże problemy sprawia również korelacja poręczenia majątkowego z tymczasowym aresztowaniem. Z badań wynika, że jedynie w 40%

⁶² Na przestrzeni lat takie badania przeprowadzali m.in. M. Mozgawa, K. Dudka czy P. Karlik.

⁶³ P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 108.

⁶⁴ P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 262.

wydaných postanowień poręczenie majątkowe miało samodzielny charakter. Jest to zdecydowana mniejszość. W większości przypadków, tj. 60% były to sytuacje związane ze zmianą tymczasowego aresztowania na ten nieizolacyjny środek zapobiegawczy. Zatem można zaryzykować stwierdzenie, że potencjał poręczenia jako samodzielnego środka pozostaje niewykorzystany. Jest on postrzegany przez dużą część środowiska prawniczego jako instrument subsydiarny⁶⁵.

5. Podsumowanie

Analizując przepisy Kodeksu postępowania karnego, można stwierdzić, że konstrukcja poręczenia majątkowego jest przejrzysta i zrozumiała. W doktrynie ocenia się ją przeważnie pozytywnie. Stanowi zabezpieczenie prawidłowości toku rozpoczętego postępowania i przewiduje sankcje na wypadek dalszych destrukcyjnych działań oskarżonego. Siła oddziaływania tej instytucji polega na tym, że pewne substraty majątkowe są przekazywane przez ich właściciela podmiotowi państwowemu zaangażowanemu w postępowanie karne. Jest to swego rodzaju umowa między organem procesowym a poręczycielem, w wyniku której oskarżony pozostaje na wolności w zamian za gwarancję stosownego zachowania⁶⁶.

Instytucja poręczenia majątkowego jest zwykle alternatywą dla najsurowszego ze środków zapobiegawczych w postaci tymczasowego aresztowania. W myśl art. 257 § 1 k.p.k. należy kierować się zasadą minimalizacji stosowania środków zapobiegawczych – tymczasowego aresztowania nie stosuje się, jeżeli wystarczający jest inny środek zapobiegawczy. Niestety praktyka pokazuje, że tymczasowe aresztowanie jest stosowane nader często⁶⁷. Jest to zaskakujące, ponieważ z punktu widzenia organów procesowych poręczenie majątkowe usprawnia tok postępowania karnego i znacząco ogranicza jego koszty. Ustawodawca powinien dążyć do jak największego uproszczenia stosowania środków nieizolacyjnych, promując w ten sposób środki o charakterze wolnościowym wszędzie tam, gdzie tylko jest to możliwe.

Jednocześnie część środowiska sędziowskiego oraz prokuratorskiego dostrzega pewne trudności związane ze stosowaniem poręczenia

⁶⁵ P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 266.

⁶⁶ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 22 listopada 2016 r., II AKz 385/16.

⁶⁷ B. Wierciński, *Praktyka...*, s. 37.

majątkowego w praktyce. Z tego względu wydaje się, że jest konieczna swoista rekonstrukcja zarówno katalogu środków zapobiegawczych, jak i samego poręczenia majątkowego. Wyniki przeprowadzanych na przestrzeni lat badań wskazują, że sama instytucja poręczenia majątkowego nie została ściśle zdefiniowana w polskim procesie karnym. Praktyka organów procesowych dotycząca stosowania poręczenia majątkowego znacznie różni się od stanowiska doktryny. Przede wszystkim należy ostatecznie doprecyzować charakter poręczenia majątkowego, gdyż ta kwestia sama w sobie budzi dość duże wątpliwości. Nie można zaakceptować sytuacji, w której czasami traktuje się poręczenie jako samodzielny środek zapobiegawczy, a czasami jako instytucję wzmacniającą inny środek. Dlatego należy podejmować działania w celu usprawnienia funkcjonowania poręczeń w polskim procesie karnym. Początkowo można starać się osiągnąć ten cel w ramach pewnego rodzaju kampanii społecznych oraz organizacji ogólnopolskich szkoleń dla praktyków. W dalszej perspektywie można zastanowić się nad zmianami przesłanek zastosowania poręczenia majątkowego, a nawet wykorzystaniem nowych technologii. Uważam, że warto zainspirować się rozwiązaniami przyjętymi przez inne państwa. Mając na względzie powyższe, należy uznać, że poręczenie majątkowe pełni funkcję gwarancji prawidłowego toku postępowania karnego tylko i wyłącznie w sytuacji jego świadomego i rzetelnego zastosowania.

Streszczenie

Niezmiernie ważną kwestią jest zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania karnego. Jest to możliwe dzięki wykorzystaniu przewidzianych w prawie instytucji nie tylko z zakresu postępowania karnego, ale również prawa karnego materialnego. Jednym z takich środków jest poręczenie majątkowe. Polega na złożeniu określonej wartości majątkowej w postaci sumy pieniędzy, papierów wartościowych, zastawu czy hipoteki jako gwarancji nieutrudniania postępowania przez oskarżonego. Jest to nieizolacyjny środek zapobiegawczy. Kluczowym elementem konstrukcyjnym jest możliwość utraty wartości majątkowych w przypadku utrudniania swoim zachowaniem postępowania. To zazwyczaj wpływa pozytywnie na zachowanie oskarżonego. Natomiast w przypadku utrudniania postępowania jest przewidziana negatywna konsekwencja – przepadek, który służy do „swoistego skarcenia” tejże osoby.

Słowa kluczowe

poręczenie majątkowe, proces karny, nieizolacyjny środek zapobiegawczy, zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania

Summary

Ensuring the proper course of proceedings is definitely a burning issue. This is possible through the use of institutions provided by law. One of them is the bail. Bail bond thus holds utmost importance. It is based on positing a certain value in the form of money, financial credit instruments, securities, or mortgage as a guarantee that the accused will not interfere with the proceedings. It is a non-isolating preventive measure. The key point of the construction is the possibility of losing the posited value by obstructing the proceedings with inappropriate behavior. If the accused obstructs the proceedings in a negative way, there is a negative consequence – forfeiture.

Keywords

bail, criminal proceedings, non-isolating preventive measures, safeguarding the correct course of the proceedings

Bibliografia / Bibliography

- Antoniak-Drożdż A., *Zasada minimalizacji i racjonalności stosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania w praktyce prokuratora*, w: *Stosowanie tymczasowego aresztowania. Analiza praktyczna*, red. P. Karlik, red. B. Pilitowski, Warszawa 2022.
- Bulsiewicz A., *Poręczenie majątkowe w polskim procesie karnym*, Toruń 1991.
- Daszkiewicz W., Paluszyńska-Daszkiewicz K., *Proces karny i materialne prawo karne w Polsce w latach 1918-1939*, Toruń 1965.
- Drajewicz D., *Charakterystyka poręczenia majątkowego*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 10.
- Dudka K., *Środki przymusu*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2023.
- Dudka K., *Środki przymusu*, w: *Postępowanie karne*, K. Dudka, H. Paluszkiewicz, Warszawa 2024.
- Eichstaedt K., *Środki przymusu*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–424*, red. D. Świecki, Warszawa 2024.
- Hofmański P., Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2023.
- Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2012.
- Izydorczyk J., *Stosowanie tymczasowego aresztowania w polskim postępowaniu karnym*, Kraków 2002.
- Jasiński J., *Areszt domowy (propozycja do rozważenia)*, w: *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, red. S. Waltoś, Warszawa 1993.
- Karaźniewicz J., *Środki przymusu*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2024.
- Karlik P., *Poręczenia jako środki zapobiegawcze*, w: *System Prawa Karnego Procesowego. Tom IX. Środki przymusu*, red. T. Grzegorzczuk, D. Świecki, Warszawa 2021.
- Karlik P., *Poręczenie majątkowe w polskim procesie karnym*, Warszawa 2016.

- Karlik P., *Stosowanie środków zapobiegawczych w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, w: *Kontrydktoryjność w polskim procesie karnym*, red. P. Wiliński, Warszawa 2013.
- Karlik P., *Środki przymusu*, w: *Polski proces karny*, red. P. Wiliński, Warszawa 2022.
- Kluza J., *Poręczenie majątkowe wobec nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z lat 2021 i 2023*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2024, nr 5.
- Kłak C.P., w: *Proces karny. Część ogólna*, red. G. Artymiak, M. Rogalski, Warszawa 2012.
- Koper R., *Środki przymusu w procesie karnym*, w: *Proces karny*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2021.
- Łyczewski K., *Przepis art. 266 § 1a Kodeksu postępowania karnego – zagrożenia i wątpliwości*, „Zeszyt Prawniczy UAM” 2023, nr 13.
- Marszał K., w: *Proces karny*, red. K. Marszał, S. Stachowiak, K. Zgryzek, Katowice 2005.
- Obserwacje Naczelnej Rady Adwokackiej w Polsce w przedmiocie wykonania wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w sprawie grupy spraw Burza przeciwko Polsce (skarga nr 15333/16) z dnia 25 sierpnia 2021 r., Naczelna Rada Adwokacka 2021, < https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-20210825tanowisko-nra-ws-wykonania-burza-p-ko-polsce-31735.pdf >.
- Prusak F., *Nieizolacyjne środki zapobiegawcze w procesie karnym*, „Palestra” 1977, nr 21/1 (229).
- Prusak F., *Nieizolacyjne środki zapobiegawcze w procesie karnym*, Warszawa 1978.
- Radwański Z., Panowicz-Lipska J., *Zobowiązania – część szczegółowa*, Warszawa 2012.
- Skorupka J., *Środki przymusu*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2023.
- Skorupka J., *Zagadnienia ogólne*, w: *Proces karny*, red. J. Skorupka, Warszawa 2022.
- Skrętowicz E., *Z problematyki rzetelnego procesu karnego*, w: *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdry*, red. J. Skorupka, Warszawa 2009.
- Stefański R.A., *Środki przymusu*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Z. Gostyński, Warszawa 2003.
- Stefański R.A., *Środki zapobiegawcze w nowym kodeksie postępowania karnego*, Warszawa 1998.
- Tarnowska D., *Poręczenie majątkowe jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym*, Toruń 2002.
- Uzasadnienie do poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk 867-A, Sejm IX kadencji, < <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/197DF5230BB63E6BC12586630042363D/%24File/867-A.pdf> >.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2008.
- Wierciński B., *Praktyka stosowania tymczasowego aresztowania w świetle danych statystycznych*, w: *O standardzie, który się nie przyjął (w Polsce). Praktyka stosowania tymczasowego aresztowania w świetle przepisów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, red. P. Kładoczny, Warszawa 2023, < https://hfhr.pl/upload/2023/09/raport_hfpc_tymczasowe_aresztowania.pdf >.
- Wiliński P., *Podstawowe pojęcia*, w: *Polski proces karny*, red. P. Wiliński, Warszawa 2022.
- Wiraszka-Bereza B., *Środki zapobiegawcze – nowe rozwiązania*, „Na Wokandzie” 2012, nr 12.